

БЛАГОДІЙНЕ ВИДАВНИЦТВО
„УКРАЇНСЬКА АВТОКЕФАЛЬНА ЦЕРКВА“
ПІД РЕДАКЦІЄЮ ПРОФ. І. ОГІЄНКА.

№ 8.

ПРОФ. ІВАН ОГІЄНКО.

ПРИЄДНАННЯ
ЦЕРКВИ УКРАЇНСЬКОЇ
ДО МОСКОВСЬКОЇ В 1686 Р.

НАРИС З ІСТОРІЇ
ЦЕРКВИ УКРАЇНСЬКОЇ.

— ВИДАННЯ ДРУГЕ. —

1922.

БЛАГОДІЙНЕ ВИДАВНИЦТВО
„УКРАЇНСЬКА АВТОКЕФАЛЬНА ЦЕРКВА“
ПІД РЕДАКЦІЄЮ ПРОФ. І. ОГІЄНКА
ВИПУСКАЄ ТАКІ КНИЖКИ:

1. Прохання до Патріярха Царгородського благословити Автокефальну Українську Церкву. 1921 р. 14 ст. Ціна 10 м. п.
2. Проф. І. ОГІЄНКО. Українська мова як мова богослужбова. Права живої мови бути мовою церкви. 1921 р. 32 ст. 40 м.п.
3. Проф. І. ОГІЄНКО. Українська вимова церковно-слов'янського богослужбового тексту. Правила і зразки вимови. 1921 р. 20 ст. Ціна 25 м. п.
4. Закони Української Народньої Республіки про Українську Автокефальну Церкву.
5. Проф. І. ОГІЄНКО. Православний молитовник для шкіл початкових мовою церковно-слов'янською й українською. З благословення Єпископа Кременецького Діонісія. 1922 р. 64 ст. Видання друге.
6. Проф. І. ОГІЄНКО. Як Москва взяла під свою владу вільну Церкву Українську. 1921 р. 20 ст. Ціна 25 м.
7. Проф. І. ОГІЄНКО. Як Москва знищила волю друку Київсько-Печерської Лаври. 1921 р. 16 ст. 25 м. п.
8. Проф. І. ОГІЄНКО. Приєднання Церкви Української до Церкви Московської в 1686 р. 1922 р., 16 ст., видання друге.
9. Проф. І. ОГІЄНКО. Церковне життя в Європі за останні роки.
10. Свята Служба Божа св. отця нашого Іоана Золотоустого мовою українською. На українську мову з грецької переклав Проф. І. ОГІЄНКО. Частина I: текст, ч. II: пояснення до тексту. З благословення Єпископа Кременецького Діонісія. 1922 р.
11. Проф. І. ОГІЄНКО. Світовий рух за утворення живої народньої національної церкви. 1921 р. 52 ст. 40 м. п.
12. Проф. І. ОГІЄНКО. Церковні братства і їх історія.
13. Проф. І. ОГІЄНКО. Українські церковні братства, їх організація і завдання.
14. Проф. І. ОГІЄНКО. Матеріали по історії Церковного руху на Україні. Випуск I. Підвалини Української Православної Церкви. 1922 р. 16 стор.

ПРИЄДНАННЯ ЦЕРКВИ УКРАЇНСЬКОЇ ДО ЦЕРКВИ МОСКОВСЬКОЇ В 1686 РОЦІ.

Церква наша українська з давніх-давен була вільною й незалежною, — вона тільки номінально ніби залежала од Константинопольського патріярха. Але патріярх цей жив собі далеко, в наші церковні справи втручався рідко, і за ввесь час тільки раз і приїздив до нас. І жила тоді церква наша вільною, і вільно творила все своє життя.

Церква наша завше вважала себе вищою од церкви московської, бо митрополія Київська була першою, де повстав світ віри Христової; духовенство наше своєю освітою завше було незмірно вищим од духовенства московського, і тому вважало себе „просвѣщенѣе Москвы“¹⁾.

Коли політичний центр в XIV віці з Київа посунув на північ, посунули туди й наші українці-митрополіти, і добре допомогли Москві стати твердо на ноги. Але згодом, коли над нашим краєм запанувала Литва, московські митрополіти потроху зовсім забувають любов до Київа і тільки й дбають, як би більше взяти од нього дані. І московські митрополіти тягли з українського народу, що тільки могли. Так, на митрополіда Фотія скаржились, що він „се нынѣ все узорочье церковное и сосуды пе-

1) И. А. Шляпкинъ, Св. Дим. Ростовскій, ст. 110.

реносить на Москву и весь Киевъ пусто сотвори тяжкими пошлинами“ 1)

От чому так легко церква українська розійшлася з московською,—з р. 1414 українська церква обрала собі окремого митрополита і сливе з того часу пішло її цілком вільне життя. Титул наших митрополитів завше був—„митрополитъ Киевскій и всея Россіи“. Митрополита у нас завше вибирали вільними голосами, а патріярх Константинопольський тільки благословляв його. На Вкраїні в церковнім житті скрізь було тоді виборне право: вільними голосами вибирали собі священників, єпископів, архимандритів, ігуменів і навіть митрополитів.

Церква наша дуже одріжнялася тоді од церкви московської,—у нас були свої церковні звичаї, свої обряди, навіть де-які свої вірування 2), христини, вінчання, похорон, де-які празники—все це у нас одріжнялось од московського, і все це потім на Москві прозивали єрессю, і все це виганяли з нашої церкви.

Українське духовенство скоса поглядало на

1) Митр. Филаретъ, Исторія Русской Церкви, пер. III ст. 6.

2) Див. про це: Шляпкинь, Св. Д. Ростовскій, ст. 109—110, 101, 105, 167, 177—С. Голубевъ, Петръ Могила т. I ст. 206, 207, 166, 175—177, 346; т. II ст. 53, 144, 228, 256, 257, 261, 339, 399.—Е. Крыжановскій, Поврежден е церковной обрядности и религиозныхъ обычаевъ въ южно-русской митрополіи, „Руководство для сельскихъ пастырей“ 1860 р. № 12.

московське, знало його злиденне життя, знало, як його граблять та кривдять. Та й недолюблювало воно його; так, Мелетій Смотрицький і Касіян Саківич писали, що „в Московському царстві живуть самі раби і що там навіть старшину їхню катують батогами і засуджують до торгової казні“ ¹⁾. А Брюховецький писав про москалів, ніби „жестокостію своєю превосходять они всѣ поганые народы“ ²⁾.

Українці з недовірр'ям поглядали й на саму московську віру. Як каже дослідник, були такі козаки, які казали про москалів, що ніби у їх „одні погруженці, а другі обливанці; у одних попи, у других безпопівщина; на Москві стільки вір, скільки сіл, а в селі—скільки хат; до себе в хату ніхто нас не пустить з люлькою; у їх вся віра в тому, щоби бороди не голити й тютюну не курити й не нюхати“ ³⁾...

Духовенство на Москві зовсім було безправне; навіть вище духовенство, єпископи та митрополіти не мали жадних прав і цілком залежали од волі патріярха,—сам патріярх їх настановляв, сам жалував і наказував.

От цього підневільного життя й лякалось страшно наше звикле до волі духовенство і тому

¹⁾ Проф. С. Терновскій, Арх. Ю.-З. Р. ч. I т. V ст. 31.

²⁾ Там же ст. 80.

³⁾ Маркевичъ, Історія Малороссіи, т. I ст. 257.

воно так довго і вперто стояло за волю своєї церкви.

Коли Б. Хмельницький надумав оддатися Москві, духовенство стрівожилось і наважилось не дати Богданові довести до діла його замірів. І духовенство гостро пішло проти Москви.

Року 1654 прибули на Україну послы од трьох держав, що хотіли взяти до себе Україну,—од Москви, Турції та Польщі. Богдан скликав Раду в Чигирині, аби вона вибрала, під чію високу руку піде Україна. І на цій Раді од духовенства виступив з гарячою промовою проти Москви черкаський протопоп Хведір Гурський, великий богослов свого часу і славний проповідник. В палкій промові Гурський застерегав козацьку Раду од підданства Москві.

Послы прибули на Україну з багатими гостинцями; гостинці польські було загорнуто в килим, турецькі—в дорогий шовк, а гостинці московські... в рогожку...

І показуючи Раді на ці подарки, Гурський сказав палку промову. „Отъ трехъ царей или волхвовъ—казав він—поднесены были младенчествовавшему Христу Спасителю дары: золото, ливанъ и смирна; дары сіи предзнаменовали бытіе, страданіе и возвращеніе на ѱабо. Злато предрекло

царствованіє, ладаць—погребеніє, смирна—Боже-
ственність. Такъ и сіи дары, подносимые тремя ца-
рями младенчеству народу, знаменуютъ
участь его: чѣмъ покрыты или одѣяны дары сіи,
тѣмъ покроеся и народъ, ими прельстившійся.
Дары польскіє покрыты ковромъ, то и народъ съ
поляками будетъ имѣть ковры; дары турецкіє по-
крыты тканію шелковою, то и народъ облечется
въ шелкъ; дары московскіє покрыты рогожками,
то и народъ, соединившійся съ москвитянами, одѣ-
нется въ рогожки и подъ рогожки.. И сіи предзна-
менованія вѣрнѣе и превосходнѣе всѣхъ ораку-
ловъ на свѣтѣ“¹⁾...

Ця промова Гурського зробила більше вра-
жіння, ніж промова Хмельницького в оборону Мо-
скви. На Раді знявся галас, пішов заколот проти
Богдана: його наздали врадником, кричали, що він
підкуплений Москвою і продає їй Україну²⁾...

Але духовенство нічого не вдіяло: Богдан
вм'є поставити на своєму...

Коли Богдан Хмельницький р. 1654 присягнув
Москві, наше вище духовенство було з того дуже
невдоволеним і присягти одмовилось,—сам митро-
політ Київський Сильвестр Косів на це голосно

¹⁾ Маркевичъ, Історія Малороссіи, т. I ст. 257. Див.
Архивъ Ю.-З. Р. ч. I т. У ст. 39—40, передмова.

²⁾ Там же.

заявив, що хоч „гетманъ со всѣмъ войскомъ Запорожскимъ и поддался государю, а онъ, митрополитъ, со всѣмъ соборомъ о томъ битъ челомъ къ государю не посылалъ, и живетъ онъ съ духовными людьми самъ по себѣ ни подъ чьею властію... И началъ митрополитъ боярамъ грозить: не ждите начала, ждите конца; увидите сами, что надъ вами вскорѣ конецъ будетъ“ ¹⁾...

Митрополит одмовився привести до присяги московському цареві людей своїх, а коли московські воєводи почали командувати в Київі, митрополит їм заявив: „учну съ вами битися“ ²⁾...

Грек Іван Тафлари розказував на Москві, що ніби київський митрополит і вище духовенство „присылали на сеймъ къ королю польскому двоихъ чернецовъ съ объявленіемъ, что имъ съ московскими людьми быть в союзѣ невозможно и они этого никогда не желали; Москва хочетъ ихъ переkreщивать: такъ чтобъ король, собравши войско, вы-свобождалъ ихъ, а они изъ Кіева московскихъ людей выбьютъ и будутъ подъ королевскою рукою попрежнему“ ³⁾...

¹⁾ С. Соловьевъ, Исторія Россіи, т. X ст. 331.

²⁾ „Православное Обозрѣніе“ 1871 р. кн. 8 ст. 183. Див. С. Соловьевъ, Исторія Росіи, т. X ст. 331, 1860 р.

³⁾ С. Соловьевъ, Исторія Россіи, т. X, 1860 р. ст. 377.

Як бачимо, вище духовенство наше не поспішало оддаватися Москві—і 32 роки (1654—1686) після приєднання України до Москви жило собі окремим вільним життям; та й сама Москва довго боялась їх зачіпати. В договорі Москви з Україною р. 1659 про духовенство було сказано: „митрополиту Київському, такъ же и инымъ духовнымъ Малая Россіи, быть подъ благословеніемъ святѣйшаго патріарха московскаго, а въ права духовныя святѣйшій патріархъ вступати не будетъ“¹⁾...

Проте українське духовенство не повірило й такому наказу і вибрало собі митрополіта, зовсім не повідомивши про це Москву. Сам Ієрусалимський патріарх Досифей протестував проти наскоків Москви на українську церкву. Навіть така лагідна людина, яким був св. Димитрій Ростовський, і той—як пише проф. Шляпкин—„былъ поборникомъ самостоятельности малороссійской церкви и неособенно долюблявалъ Московское государство“²⁾.

В грамоті своїй Ієрусалимський патріарх писав ніби про непорядки в українській церкві, і проти цього місця св. Д. Ростовський своєю рукою недовірливо приписав: „Чи не придатокъ се отъ переводчика“³⁾...

¹⁾ Филаретъ, Исторія Рус. Церкви, періодъ ІУ ст. 50.

²⁾ Св. Димитрій Ростовскій и его время, ст. 11—12.

³⁾ Там же, ст. 42.

Москві наше духовенство не вірило і боялось попасти під її руку. Митрополит Київський Іосиф Нелюбович-Тукальський писав воєводі Шереметєву, що він Москві не довіряє, не співчуває і не зробить того, чого вона хоче. „Да подасть Господь— писав Тукальський—иной совѣтъ царскому величеству и его совѣтникамъ, совѣтъ праведный, истинный. Вспомяная же писаніе: врагу твоему вѣры никогда не даждь, вручаю себя любви и благосердію милости вашей“¹⁾.

Проти заміру Москви забрати Українську Церкву голосно протестував р. 1666 навіть „блюстителъ Кіевской митрополіи“ єпископ Мефодій Филимонович, що завше був згодний робити все, що наказувала йому Москва.

Коли Мефодій дознався, що Брюховецький просив в Москві прислати в Київ митрополіта, він скликав ігуменів Київських монастирів, і з ними 22 квітня явився до воєводи Шереметєва і випитував, чи то правда, що ніби „указалъ великій государь быть в Кіевѣ митрополиту изъ Москви“... А, по цьому, все більше дратуючись, єпископ „закричалъ съ сильною ярстію: „Если будетъ на то великаго государя изволенье, что отнять у насъ наши вольности и права, и быть у насъ митрополиту изъ

¹⁾ Архивъ Ю.-З. Россіи, ч. I т. У ст. 49, передмова.

Москвы, а не по нашему выбору, то пусть великий государь велитъ насъ всѣхъ казнить, а мы на это не согласимся... Если прїѣдетъ къ намъ въ Кіевъ московскій митрополитъ, то мы запремся въ монастыряхъ, и развѣ насъ изъ монастырей за шею и за ноги поволокутъ, тогда только московскій митрополитъ въ Кіевъ будетъ... Намъ лучше смерть принять, нежели митрополита изъ Москвы“¹⁾...

Проте всі ці протести не перемогли Москви,—вона вперто йшла до свого, аби прибрати до рук своїх Українську Церкву. Року 1685 Москва домагається, аби в Київі вибрали вгідного їй митрополіта. Було скликано в Київі собора, і хоч духовенство й не пішло на цей „московський“ собор, проте великими неправдами на соборі обрали за митрополіта московського прихильника Гедеона Святополка, князя Четвертинського, єпископа луцького, що зважився оддатись під Москву.

Стурбоване духовенство зібралося на другий собор і різко протестувало проти виборів Гедеона; воно ж об'явило, що перший собор був незаконний і не мав права рішати такої великої справи, як оддача української перкви Москві, бо це діло всеї церкви.

Свій протест духовенство записало й одіслало гетьману Самойловичеві. В цім протесті духовен-

¹⁾ С. Соловьевъ, Ист. Россіи, т. XI ст. 210, Спб. 1861 р.

ство розказує, що Москва забрала вже Білгородську єпархію і завела там свої порядки, і такі ж самі порядки заведе і в Київі.

Ось які порядки завела тоді Москва в нашій Білгородській єпархії. Коли тільки священник за своєї убожости не давав данини митрополіту, чи коли миряне не давали митрополіту одкупного за церкву, то за це „священника на правежѣ палицею по литкамъ затинають... Дѣячки, пономари, ктитори подводи одбувають, дань роковую дають архієрею, для чего великое стало въ церквахъ на слугъ церковныхъ оскуденіе... Кто утонетъ, кого громъ убьетъ, або наглою умретъ смертію — платять за тое вину по гривнѣ митрополитови... Слуги архієрейскіе по попамъ съ перначами (знаками) ѣздять... Парохіялнымъ священникомъ викарієвъ отъ престола, естлибъ не по любви былъ, не волно оставить и другого викарія принять не волно... Книги наши Кіевскія скасовано, а наслано Московскія, чево і в насъ сподевати бы ся треба... Церковное пѣніе и служеніе отменено, а все по-мооковськи поставлено, до чего наши люди не скоро могутъ привыкнути... Дѣти малыя, некрещенны, не поливати, але погружати священницы должны: и много неумѣтныя священницы, а к тому не привыкые обычаю, дѣтей в слободахъ потопили... Священника за вину

волно шелепами, рубаху снявши, бити,—и вышняго чину духовнаго людемъ такъ же чинять“¹⁾...

От такі порядки заводила Москва у нас на Україні...

Проте всі ці протести не мали сили, і неправдою вибраний Гедеон поїхав на Москву і там 8 листопаду 1685 р. його й висвятив патріярх Іоаким на митрополіта. І в церкві, за пишною одправою, Гедеон поклявся патріярху: „Объщаюся повинуватися всегда отцу моему, великому господину, святѣйшему киръ Іоакіму, патріярху Московскому, и аще случится и по немъ будущему святѣйшему патріярху Московскому, й всему преосвященному Собору—Россійскимъ преосвященнымъ митрополитамъ, архієпископамъ и епископамъ, братіи моей, во всемъ согласну быти, и любовь духовную вседушно къ нимъ имѣти, и яко братію почитати я... Аще же отцу моему, святѣйшему киръ Іоакіму, патріярху Московскому, и по немъ будущимъ патріярхамъ и всему святѣйшему собору явлюся непослушенъ, или противенъ, или отъ него во особность восхощу отступити и епархію, мнѣ врученную, каковымъ либо образомъ ему, отцу моему, въ чемъ непослушну сотворю, и тогда абіе лишень

¹⁾ Архивъ Юго-Западной Россіи, ч. I т. V ст. 60—61.

буду всего сана своего и власти... Во извѣстную же крѣпость и вѣчное утверждение, сіе мое обѣщаніе, підписавъ моею рукою, вручаю отцу моему великому господину, святѣйшему патріарху московскому“...¹⁾).

І нововисвяченому митрополитові дали нове титло: „митрополитъ Кіевскій и Галицкій и Малаыя Россіи“... До того ж часу українські митрополіти завше прозивались: „митрополитъ Кіевскій, Галицкій и всея Россіи“...²⁾).

Так митрополит Гедеон оддав церкву українську московському патріархові...

Але ж весело вертався додому новий митрополит: в Москві йому подарували карету, обшиту оксамітом, з мідною оздобою, і шестерика карих коней...

Одну справу було скінчено, але Москві ще треба було погодитися з Константинопольським патріархом, бо йому правно належала українська церква. І в листопаді того ж 1635 р. до патріарха післано було посла -- дяка Микиту Олексієва, з грамотами і з золотом. Посол взявся перше за патріарха Ієрусалимського Досифея, але Досифей різко одмовив в тій справі. „Ми —казав він —не дадимъ своего благословенія“... Одмовив навіть тоді, коли йому за це

¹⁾ Там же, ст. 103—104.

²⁾ Там же, передмова, ст. 124, 166.

обіцяли „государево жалованье“, і додав, що він „и за большую казну такого дѣла не сдѣлалъ бы“.¹⁾

Про все це Досифей гостро одписав в Москву царям і патріярху, і „съ величайшимъ воодушевленіемъ доказывалъ всю незаконность и неумѣстность задуманнаго ими дѣла“...²⁾

Досифей обурився проти теї одкритої куплі, що її повів московський посол. „Присилаете денги — писав патріярх — и ізъ ума людей выводите, берете грамоты, сопротивны церкви и Богу... I быше удобнѣе, да поставите митрополита безъ благословенія, неже присылаетъ денги и просите прошенія, яко есть явная сімонія“...³⁾

„И подобаетъ ли—писав він далі — ірѣснити духовная дарованія за денги? И негли граммата оная, юже емлетъ честность его отъ Константинопольскаго изъ денегъ, естли праведна, естли граммата достойна? И аще суть нищии и обыкли имати денги и давати грамматы, — лѣпо ли есть вашей церкви просити такимъ образомъ сицевая великая прошенія... И аще хотите имѣти хотѣніе свое, вѣдайте, яко церковная воля не есть, яко же и мы не хожемъ, да не причастимся сему грѣху“...⁴⁾

Москва проте вперто йшла своїм шляхом, і

1) Архивъ Ю.-З. Р. ч. I т. У ст. 135, передмова.

2) Там же, ст. 137.

3) Там же, ст. 144—145.

4) Там же, ст. 152, 145.

те, чого не зробив Досифей, легко зробили їй великий визир турецький та Константинопольський патріярх Діонисій.

Прочувши про посольство, Діонисій послав до його свого архимандрита, і той просив грошей, обіцяючи видати потрібні грамоти. „І посланникъ отвѣщаль, яко прежде да дасть ему грамоты, и потомъ да возметъ денги отъ него“...²⁾).

Але хутко кінчилася вся ця купля і комедія. Побачивши, що з патріярхами діла не зробиш, посол Олексіїв вдався до великого визира і просив його, аби він звелів патріярхам передати вкраїнську церкву Москві. Турція була тоді в скрутному становищі—з трьох боків йшли на неї війною, а Росія була з нею в миру—і тому великий визир охоче погодився на прохання Москви. І в травні 1686 р. Діонисій оддав київську митрополію московському патріярхові...

До нашого часу збереглася коротенька росписочка р. 1686 цього патріярха; цю росписочку Діонисій видав московському послові Микиті Олексієву, що брав у нього грамоти на київську митрополію. Діонисій писав: „Приняли есмы милостыню святаго вашего царствія отъ посланного вашего господина Никиты Алексіевича три сорока соболей и двѣсти червонныхъ, податель же благихъ Гос-

²⁾ Там же, ст. 145.

подь да будетъ мздодавецъ вашему державнѣйшему царствію“...¹⁾).

Не вдержався після цього й Досифей; коли до його зсву зайшов посол, то владика сказав: „Я приискалъ въ правилахъ, что вольно всякому архіерею отпустить изъ своей епархіи къ другому архіерею“²⁾...

І за це Досифей теж получив 200 золотих³⁾...

А гетьман Іван Самойлович, що дуже помагав Москві забрати вкраїнську церкву, получив золотий ланцюг та два бриліантових клейноди⁴⁾...

Так дешево продали українську церкву...

І проте на перших порах старих прав української церкви не займали, і в царськiм наказі 1685 р. писали: „И мы, великіе государи, цари и великіе князи Іоаннъ Алексіевичъ, Петръ Алексіевичъ и сестра наша Софія Алексіевна изволили весь митрополіи Кіевской причтъ и чинъ духовный пожаловати—для утвержденія той Кіевской митрополіи и в подтвержденіе прежнихъ духовнаго чина правъ и волностей, сію нашу царскаго величества милостивую жалованную граммату дать повелѣли: что впредь судамъ митрополіи Кіевской в своей епархіи быти и отпралятися по прежнимъ обычаемъ, и

1) Там же, передмова ст. 144, Архивъ ст. 177.

2) Там же, ст. 141, передмова.

3) Там же, ст. 142.

4) Малоросс. дѣла 1686 р. № 25.

никому от тѣхъ судовъ в царствующій нашъ градъ Москву с челобітьемъ не приходити, и патріарху Московскому в тѣ суды не вступатися, и челобитенъ ни у кого не принимать, а быти той Кіевской митрополіи в таком же соблюденіи, в каковѣ она была до сего времени под благословеніемъ святѣйшаго вселенскаго Константинопольскаго патріарха, какъ в митрополічѣй чести, так и во исправленіи духовнаго чина и церковнаго начала, и в сохраненіи правъ и волностей обыклыхъ, обрѣтающихся по исконному обычаю... и всѣ обыкновенія прежнія без прѣмѣненія волно содержать... На архіерейскій престолъ в митрополиты обирати волною елекцыею мужа из тамошнихъ природныхъ обывателей... И сею нашею жалованною грамотою обнадеживаемъ и утверждаемъ, и в томъ быти на нашу государскую милость во всемъ надежнымъ¹⁾...

Так Москва прибрала до рукъ своіхъ вільну Церкву Українську...

Року 1688 відбувся суд над Константинопольським патріархом Діонисієм: за те, що віддав Москві Церкву Українську, його було скинуто з патріаршества²⁾...

Проф. Іван Огієнко.

1) Полное Собрание Законовъ Россійской Имперіи, т. XI, 1830 р., № 8334 ст. 364-365. Архивъ Ю.-З. Рос., ч. I т. У ст. 98-99.

2) Архивъ Ю.-З. Р. ч. I т. У ст. 191.

15. Проф. В. БІДНОВ. Церковна справа на Україні. 1921 р. 48 ст. Ціна 40 м. п.
16. Прив.-доц. І. ПЕЛЕНЬСКИЙ. Український церковний стиль.
17. Проф. І. ОГІЄНКО. Сербська церква і її змагання до відновлення (тимчасово див. № 11 ст. 7—18).
18. Проф. І. ОГІЄНКО. Нова чесько- словацька церква і її наука (тимчасово див. № 11 ст. 22—41).
19. Текст поминання влади Української Народньої Республіки. 921 р. 4 ст. Ціна 5 м. п.
20. Проф. І. ОГІЄНКО. Українські шкільні молитви. 1921 р. 4 ст. Ціна 5 марок.
21. В. ГИНЕНКО - САВІЙСЬКИЙ. Сучасне правне становище Української церкви.
22. Проф. І. ОГІЄНКО. Як царниця Катерина обмосковлювала Церкву Українську. 1921 р. 24 ст. Ціна 30 м. п.
23. Проф. І. ОГІЄНКО. Давні переклади Письма св. на українську мову.
25. Проф. І. ОГІЄНКО. Як на Москві перехрещували українців.
26. Проф. І. ОГІЄНКО. Як на Москві палили церковні українські книжки.
27. Зразки українського церковного діловодства.
28. Проф. І. ОГІЄНКО. Братське посланіє церковним діячам про Українську Автокефальну Церкву.
29. Грамоти Царгородського Вселенського Патріярха до Українського Народу.
30. Проф. В. БІДНОВ. Коротка історія Української церкви.
31. Молитва за отчизну про перемогу над ворогом, що за посів Рідну Землю. 1921 р. Ціна 5 марок. Видання 2-е.
32. Книга годни молитовних, з грецької на українську мову переклав Проф. І. ОГІЄНКО.
33. Церковні співи на св. Літургії, на українську мову з грецької переклав Проф. І. ОГІЄНКО.
34. Ранішня і всеношна служба, з грецької на українську мову переклав проф. І. ОГІЄНКО.
35. Порядок вечірні, повечір'я і північної служби; з грецької на українську мову переклав проф. І. ОГІЄНКО.
36. Меморандум Чехословацької Церкви до Сербського Архієрейського Собору, з чеської мови переклав Професор І. ОГІЄНКО. 1921 р. 4 ст. 6 м. п.

37. Прив.-доц. о. П. ТАБІНСЬКИЙ. Автокефалія української церкви.

38. Прив.-доц. о. П. ТАБІНСЬКИЙ. Українська мова в службі Божій і в Богословії.

39. Синодик славних лицарів, що в боротьбі за волю України життя своє покладали на вівтар отчизни. 1921 р. 4 ст. 5 м. п.

40. Статут Чехословацької Церкви. З чеської мови переклав Проф. І. ОГІЄНКО. 1921 р. 8 ст. Ціна 15 м. п.

41. Проф. І. ОГІЄНКО. Як треба вимовляти букву Ъ в церковно-слов'янських текстах. Історія букви Ъ. 1921 р. 16 ст. 30 м. п.

42. Проф. І. ОГІЄНКО. Головніші правила українського правопису.

43. Проф. І. ОГІЄНКО. Українська Пересопницька Євангелія 1556 р. 1921 р. 36 стор. Ціна 50 м. п.

44. Проф. І. ОГІЄНКО. Новий Завіт в перекладі на українську мову Валентина Негалевського 1581 року. Нарис з історії культурного життя старої Волині 1921 р. 32 стор. Ціна 50 м. п.

45. Проф. І. ОГІЄНКО. Мова українська була вже мовою церкви. Нариси з історії Церкви Української. 1921 р. 32 стор. Ціна 70 м. п.

Праця в благодійнім видавництві „Українська Автокефальна Церква“ безплатна. Всі кошти від продажу книжок цілком поступають на збільшення фонду Видавництва.

Книжки продаються по всіх українських книгарнях.

Головне представництво видань „Української Автокефальної Церкви“ — „Волинське Кооперативне Видавництво“: Варшава, ul. Długa 31 m. 47. Головний склад: Równe, pocztowa skrzynka Nr. 255. Філії: Луцьк, Дубцо, Крем'янець, Остріг і Ковель (Księgarnia „Swiatło“, ul. N. Kolejowa N 88). — У Львові: Книгарня Наукового Товариства (Ринок № 10) і Книгарня Ставропигіяльного Інституту (ул. Бляхарська № 9).

Там же продаються книжки Видавництва „Рідна Мова“.

Поступає в продаж Служба Божя, див. № 10.

Хто виписує книжки від автора (Tarnów, Hotel „Bristol“ N 6), за пересилку не платить (дрібні кошти можна слати поштовими марками).